

Η συμβολή των αστών της ελληνικής Διασποράς στην ανάκτηση της ιστορικής Μνήμης, της εθνικής Αυτογνωσίας και στην διεκδίκηση της ελευθεροτυπίας

ΝΑΤΑΛΙΑ ΜΠΑΣΕΝΚΟ, Φιλολόγος, Καθηγήτρια του Κρατικού Πανεπιστημίου της Μαριούπολης, της Ουκρανίας
Email: ifi2006@otenet.gr

«Η Ελευθερία είναι πράγμα πολύτιμον, - γράφει ο σοφός Κοραΐς στο «Προς τους απανταχού Χίους», - διότι χωρίς αυτήν ούτε αρετήν ούτε ευδαιμονίαν εμπορούν να έχουν τα έθνη». Για αυτήν την ελευθερία της πατρίδας τους ξεσηκώθηκαν οι Έλληνες το 1821, όμως ο αγώνας τους για τον διαφωτισμό και την πνευματική αναγέννηση του έθνους ξεκίνησε πολύ πιο νωρίς. Στον αγώνα αυτόν έλαβαν μέρος όλες οι κοινωνικές τάξεις, υπό την μορφή, την οποία, βεβαίως, είχαν την συγκεκριμένη εποχή. Όμως, οι Έλληνες αστοί απέτελεσαν την βασική και κινητήρια δύναμη της αναγέννησης του ελληνικού έθνους, της διεκδίκησης της ανεξαρτησίας.

Κατ' αρχήν *αστός* εθεωρείτο ο κάτοικος του άστεως, της πόλης, σε αντίθεση με τον κάτοικο της υπαίθρου. Στην συνέχεια, έως και σήμερα, *αστός* είναι ο ασχολούμενος με επαγγέλματα της πόλης, δηλ. έμπορος, ελεύθερος επαγγελματίας, βιοτέχνης κ.λπ. ανήκων στην «μεσαία» τάξη, σ' αντίθεση αφ' ενός προς την κατέχουσα τα μέσα παραγωγής, εκπρόσωπο του μεγάλου κεφαλαίου και αφ' ετέρου την οργανική τάξη.

Η ελληνική αστική τάξη του 17-18ου αιώνα αποτέλεσε τον κορμό των ελληνικών κοινοτήτων ξένων χωρών. Τα πρώτα στοιχεία της ελληνικής αστικής τάξης σχηματίζονται με το εξωτερικό εμπόριο, στα αξιόλογα ευρωπαϊκά εμπορικά κέντρα όπως Βιέννη, Τεργέστη, Οδησός, Παρίσι, Λειψία, Μόσχα, Βουκουρέστι κ.α. Το εξωτερικό αυτό εμπόριο είχε καρποφόρες συνέπειες για το μέλλον του ελληνικού έθνους. Η ελληνική αστική τάξη διαμορφώθηκε, σε σύγκριση με αυτή των άλλων ευρωπαϊκών χωρών, σε διαφορετικές και πιο δύσκολες συνθήκες, δηλ. χωρίς να υφίσταται κρατική υπόσταση του έθνους της και δρώντας σε ξένα κράτη.

Οι Έλληνες έμποροι ήταν οι πρώτοι που βρήκαν διόδους ένταξης στην αναπτυσσόμενη ευρωπαϊκή κοινωνία και καταφέρνουν να πάρουν σ' αυτή μια ευυπόληπτη θέση. Ήταν οι πρώτοι που είχαν, σύμφωνα με τα λόγια του Καταρτζή «συναναστροφή και κοινωνία βίου με τους Ευρωπαίους», που με τον καιρό γίνεται το βασικό γνώρισμα της νεοελληνικής πνευματικής ζωής.

Η νεοελληνική αστική τάξη της διασποράς ήταν οργανωμένη, συγκροτημένη και πεπαιδευμένη, γι' αυτό είναι λογικό η εθνική ιδέα να εδραιωθεί και να αναπτυχθεί σ' αυτό το περιβάλλον. Στις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού, κατά το τέλος του 18ου αιώνα, καλλιεργήθηκε και δυνάμωσε η ιδέα της εθνικής παλιγγενεσίας.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι ο ρόλος και η συμμετοχή όλων των βαθμίδων της τάξης αυτής φυσικά και δεν ήταν απολύτως καθολική, όπως – άλλωστε – αναφέρει ο «Λόγιος Ερμής»: *«Είθε να μιμηθώσι και άλλοι πολλοί πλούσιοι τούτο το παράδειγμα, και τα γενναία και όντως Ελληνικά φρονήματα, τα οποία καθημερινώς δεικνύουσιν οι εν Παρισίοις άξιοι αυτάδελφοι του κυρίου Γεωργίου Σακελλαρίου! Είθε απλοί έμποροι να εκβάλωσι τέλος πάντων του δυνατούς εκείνους Γραικούς του παρόντος χρόνου από την αισχράν ληθαργίαν των! Οι οποίοι είτε τω όντι δεν ηξεύρουσιν, είτε προσποιούνται πωςδεν ηξεύρουσιν, ότι όσον ο ύπνος είναι βαθύτερος, τόσον περισσότερο ημπορεί να γείνη το εξύπνημα τρομερόν εν μέσω των ερειπίων!»*. Αν συνέβαινε αυτό, τότε η έκβαση του αγώνα θα ήταν καλύτερα για το Έθνος.

Η συμβολή των Ελλήνων εμπόρων σε όλους τους βασικούς τομείς της εθνικής ανασυγκρότησης είναι αναμφισβήτητη. Οι αγωνιστές για την εθνική ιδέα και την ανεξαρτησία, οι Έλληνες διαφωτιστές διανοούμενοι, κοινωνικά και ιστορικά προέρχονται κατά κύριο λόγο από αστικές οικογένειες. Ελάχιστοι από αυτούς, όπως για παράδειγμα ο Α. Κοραής, είχαν ασχοληθεί αποκλειστικά με την παραγωγή γνώσης και ιδεών. Οι περισσότεροι, παράλληλα με την διαμόρφωση και την προώθηση της εθνικής και πολιτικής ιδεολογίας, ασκούσαν κάποιο επάγγελμα. Ο Α. Αγγέλου, συνοψίζοντας τα γνωστά ονόματα των διανοουμένων, ενεργών αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης, αναφέρει ότι η πλειοψηφία αυτών ήταν επαγγελματίες έμποροι, όπως ο Γ. Σταύρου, ο Α. Πολυζωίδης, ο Πραϊδής κ.ά., βοηθοί εμπόρων ή υπάλληλοι εμπορικών οίκων, όπως οι ιδρυτές της «Φιλικής Εταιρείας». Τα άτομα αυτά διέθεταν εξαιρετικές γνώσεις, υψηλό μορφωτικό επίπεδο, και η αφοσίωσή τους στην εθνική και πολιτική δράση οδήγησε στην απομάκρυνσή τους από την αρχική κοινωνική τους προέλευση.

Ο Αδ. Κοραής συνδέει το όραμα της αναγέννησης της Ελλάδας με την παιδεία, υποστηρίζοντας ότι η πνευματική πρόοδος των συμπατριωτών του αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την πολιτική τους ανεξαρτησία. Με τον Αδ. Κοραή η εκπαίδευση αναδεικνύεται σε εθνική υπόθεση. Τις εκπαιδευτικές ιδέες του υποστηρίζει ο δημιουργηθείς στα αστικά κέντρα της Ευρώπης κύκλος διανοουμένων και εμπόρων, ο οποίος με τη δράση του προετοιμάζει τις κατάλληλες συνθήκες για την πνευματική ανάταση και μόρφωση του ελληνικού έθνους. Τις ιδέες αυτές διαδίδει στους απανταχού Έλληνες το περιοδικό «Λόγιος Ερμής», που για ολόκληρη δεκαετία αποτελεί το κυριότερο μέσο «δια του οποίου οι πεπαιδευμένοι συνομιλούσιν τρόπον τινά με το έθνος» και το βασικό όργανο της «μετακένωσης» της δυτικής παιδείας, πνευματικών ρευμάτων και κίνησης ιδεών.

Όπως και οι λόγιοι της εποχής, οι Έλληνες αστοί πίστευαν στον πρωταρχικό ρόλο της παιδείας στην αφύπνιση του λαού και στην καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης. Τιουτοτρόπως, σε πολλές ελληνικές πόλεις ιδρύονται σχολεία, τα οποία λειτουργούν με τις χορηγίες των Ελλήνων εμπόρων. Η Καπλαναία Σχολή στα Ιωάννινα ιδρύεται με χορηγία του Ζώη Καπλάνη, το Φιλολογικό Γυμνάσιο της Σμύρνης ιδρύεται με πρωτοβουλία και χορηγία μιας ομάδας εμπόρων, όπως και το Γυμνάσιο της Χίου κ.α. Το ιδρυθέν, από τον Γ. Κωνσταντά και τον Αν. Γαζή στις Μηλιές του Πηλίου, «Τακτικό σχολείο» υποστηρίζεται από τους Έλληνες ε-

μπόρους της Οδησού, στους οποίους απευθύνεται ο Α. Γαζής, όταν μεταβαίνει το 1818 για να συγκεντρώσει πόρους για την λειτουργία του.

Τα σχολεία αυτής της εποχής ιδρύονται κυρίως σε αστικά κέντρα από κοινότητες και εμπόρους, που αναλαμβάνουν και την οικονομική τους υποστήριξη. Μερικά σχολεία χρηματοδοτούνται από διάφορες πολιτιστικές εταιρείες, όπως η «Φιλολογική Εταιρεία» του Βουκουρεστίου, η «Φιλόμουσος Εταιρεία» της Αθήνας και η «Φιλόμουσος Εταιρεία» της Βιέννης, που δραστηριοποιούνται στον τομέα υποτροφιών και υποστήριξη των μαθητών στην συνέχιση των σπουδών. Συχνά οι «εμπορικές» οργανώσεις παρείχαν οικονομική αρωγή στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όταν τα τελευταία, όπως για παράδειγμα το Φιλολογικό Γυμνάσιο της Σμύρνης, έπαυαν να επιχορηγούνται από τις τοπικές κοινότητες. (Ας σημειωθεί ότι το 1819 το Φιλολογικό Γυμνάσιο της Σμύρνης είχε διακόψει τη λειτουργία του στη διάρκεια μιας κοινωνικής κρίσης, κατά την οποία οι εκπρόσωποι των συντεχνιών, με τη βοήθεια της τοπικής εκκλησίας, καταλαμβάνουν την κοινοτική εξουσία, εκτοπίζοντας τους εμπόρους, οι οποίοι το στήριζαν). Τα σχολεία αυτά, ο βασικός στόχος της ύπαρξης των οποίων ήταν η διάδοση των γνώσεων και η μόρφωση του έθνους, συνέβαλαν στην διαμόρφωση, αφύπνιση, τόνωση και ανάπτυξη της ελληνικής εθνικής συνείδησης, η οποία οδήγησε στην Επανάσταση του 1821.

Αποφασιστική υπήρξε η συμβολή των Ελλήνων εμπόρων της Βιέννης στην ιδεολογική προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης. Τα βιβλία, εφημερίδες, φυλλάδια, ξένες μεταφράσεις, που εκδίδονται στα ελληνικά τυπογραφεία της Βιέννης, φτάνουν σε κάθε σημείο, όπου υπάρχει ελληνικό στοιχείο, και συμβάλλουν στην πνευματική αφύπνιση των Ελλήνων.

Αναμφισβήτητος ο ρόλος των εμπόρων στην εμφάνιση των πρώτων περιοδικών εντύπων. Οι Έλληνες της Βιέννης, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους έμποροι, συμμετείχαν στις οικονομικές συναλλαγές της Αυστρίας με τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη πολύ ενεργώς, και δραστηριοποιούνταν σε ποικίλους τομείς της ζωής ενδιαφερόμενοι για συμμετοχή σε θέματα προαγωγής του Ελληνισμού. Όπως αναφέρει η Αι. Κουμαριανού, η εμφάνιση των πρώτων ελληνικών περιοδικών εντύπων απέβλεπε στην εξυπηρέτηση κυρίως εμπορικών και οικονομικών συμφερόντων και αναγκών των Ελλήνων αστών. Ο εκδότης και τυπογράφος Γ. Βεντότης, ο έμπορος Δ. Θεοχαρίδης, οι εκδότες Γεώργιος και Πούμπλιος Μαρκίδες Πούλιου, οι οποίοι εκτός των άλλων επιδίωκαν και «σε διάφορους κλάδους του εμπορίου», ο Ευφρόνιος Πόποβιτς και ο Α. Αλεξανδρίδης βάζουν τα θεμέλια στην δημιουργία του ελληνικού τύπου και της ελληνικής δημοσιογραφίας. Ο ελληνικός τύπος της εποχής εκείνης τονώνει το ηθικό και το φρόνιμο των Ελλήνων και συμβάλλει στο να συσπειρώνεται το ενδιαφέρον διάφορων κοινωνικών ομάδων γύρω από τα θέματα εθνικής αναγέννησης.

Το πρώτο περιοδικό δημοσίευμα γενικής παιδείας, ο «Ερμής ο Λόγιος», πρωτοβγαίνει την 1.1.1811 στην Βιέννη, εμπνευστής και κύριος συνεργός του οποίου υπήρξε ο Αδ. Κοραΐς, που έμελλε να εξελιχθεί με το καιρό σε εργαλείο συγκρότησης της εθνικής συνείδησης των απανταχού Ελλήνων. Η έκδοση αυτού του πε-

ριοδικού σε πολλές περιπτώσεις επραγματοποιείτο χάρις στην οικονομική υποστήριξη και τις χορηγίες των Ελλήνων εμπόρων, όπως ο Ι. Βαρβάκης κ.α., καθώς και των συλλογικών σωμάτων, όπως οι ναυτιλιακές και ασφαλιστικές εταιρείες της Οδησού. Τα εξέχοντα άτομα της ελληνικής αστικής τάξεως, πολυμαθή και με φιλοπατρικά αισθήματα, γίνονται συνεργάτες αυτού του περιοδικού και προωθούν τις ιδέες της εθνικής παλιγγενεσίας. Έτσι, ο «Λόγιος Ερμής» συγκροτεί γύρω του μια ομάδα ανθρώπων, που θα αποτελέσουν τον πυρήνα της δημιουργίας του ελληνικού τύπου στην απελευθερωμένη Ελλάδα και οι οποίοι εν συνεχεία θα διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην γέννηση του ελληνικού τύπου, καθώς και στην ανάδειξη πολλών ζητημάτων της λειτουργίας του.

Ένα από αυτά τα ζητήματα, το ζήτημα της ελευθεροτυπίας και της «προληπτικής» λογοκρισίας, είχε τεθεί από τις πρώτες ημέρες της ύπαρξης του ελληνικού τύπου στο ελεύθερο ελληνικό έδαφος. Η πρώτη διάσταση, μεταξύ του Δημ. Υψηλάντη και Θ.Φαρμακίδη οδήγησε στην διακοπή της έκδοσης της «Ελληνικής Σάλπιγγος». Αυτήν την περίοδο δεν μπορούσαν να λυθούν νομοθετικώς τα συναφή με τον Τύπο θέματα, ωστόσο η πρώτη αυτή σύγκρουση παρουσίασε ξεκάθαρα τις αντιπαραθέσεις και διχογνωμίες μεταξύ των ανθρώπων του Τύπου και της πολιτικής ηγεσίας, οι οποίες στα επόμενα χρόνια επρόκειτο να εκδηλωθούν με οξύτητα. Υπήρχε μεγάλη ανάγκη της νομοθετικής κατοχύρωσης του Τύπου, ώστε να πράττουν ανεμπόδιστα οι εκδότες το σημαντικό έργο της ενημέρωσης πολιτών. Σ' αυτήν την κρίσιμη στιγμή οι παλαιοί συνεργάτες του «Λογίου Ερμή», με την δημοσιογραφική εμπειρία, την οποία απέκτησαν συνεργαζόμενοι με το περιοδικό «Λόγιος Ερμής», καθώς και οι υποστηρικτές του, γίνονται πρόδρομοι και αρωγοί συγχρόνως της Ελευθεροτυπίας. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα ονόματα των Εμμ. Αντωνιάδη, Α. Πολυζωΐδη, Γ. Ψυλλά, Κ. Λεβίδη, οι οποίοι εξέδιδαν τα εντύπα τους με σκοπό να στιγματισθούν τα έκτροπα και να περιορισθούν οι αυθαιρεσίες και οι καταχρήσεις της τοπικής εξουσίας.

Ο Α. Πολυζωΐδης, λόγιος, νομομαθής και πολιτικός, σπούδασε στην Βιέννη, το Γκέτινγκεν και το Βερολίνο, όπου συνδέθηκε με τους σημαντικούς λογίους της εποχής, τον Γ. Ψύλλα, τον Θ. Φαρμακίδη κ.α. Εμφανίστηκε στα γράμματα το 1818 με μεταφράσεις νομικών, ιατρικών, φυσικών και φιλοσοφικών μελετών, που δημοσιεύονταν στον «Λόγιο Ερμή». Το φθινόπωρο του 1821 με μια ομάδα φιλλελήνων έφθασε στο Μεσολόγγι, όπου συνεργάστηκε με τον Α. Μαυροκορδάτο. Κατά τη διάρκεια του Αγώνα αφιέρωσε όλες τις δυνάμεις του στην πολιτική διαφώτιση του αγωνιζόμενου Ελληνισμού. Αντιδρώντας στους περιορισμούς, και μη μπορώντας να συμβιβασθεί με τις πολιτικές σκοπιμότητες της εποχής, εκδίδει την εφημερίδα «Απόλλων» με σκοπό να εκφράσει «την κοινή θέληση του έθνους», υποστηρίζοντας ότι «ο περιοδικός Τύπος είναι ο χειραγωγός και κήρυξ της εθνικής υπολήψεως, και φύλαξ όλων των ελευθεριών». Λόγω των φιλελεύθερων ιδεών του και της αμετακίνητης θέσης του για την ελευθεροτυπία, συγκρούεται με την εξουσία, και τιουτοτρόπως πρωτοστατεί στον ελληνικό αγώνα για Ελευθεροτυπία, η οποία θα δοκιμασθεί όλο τον 19ο αιώνα.

Αγωνιστής της Ελευθεροτυπίας είναι ο Εμμ. Αντωνιάδης, αγωνιστής του 1821, μέλος της «Φιλικής Εταιρείας», πολιτικός και δημοσιογράφος. Ασχολήθηκε με το εμπόριο στην Κωνσταντινούπολη, και όταν διώχθηκε

από τους Τούρκους, στην Οδησό και την Τεργέστη. Αναφέρεται στον «Λόγιο Ερμή» ως συνεργάτη του περιοδικού στο έργο της προώθησης των Ελληνικών εκδόσεων στην Κωνσταντινούπολη. Πληρεξούσιος Κρήτης στις Εθνοσυνελεύσεις του Άργους και της Τροιζήνας, αντιδρώντας στο ζοφερό κλίμα σε βάρος του Τύπου εκδίδει την εφημερίδα «Ηώ», στην οποία στιγματίζει την καταπίεση του περιοδικού τύπου και των φορέων του. Η αντιπολιτευτική διάθεση της εφημερίδας καθώς και πολιτική αρθρογραφία θα την οδηγήσει στην παύση της έκδοσης «ένεκα της ελεύθερης γλώσσας της», και τον εκδότη της στην σύλληψη για εσχάτη προδοσία».

Ένας άλλος αγωνιστής της Ελευθεροτυπίας υπήρξε ο Κωνσταντίνος Λεβίδης, υιός του Φιλικού και φιλολογικού συνεργάτη του «Λόγιου Ερμή» Νικολάου Λεβίδη, αποκαλούμενου Τσαλίκη. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης, πολεμιστής του «Ιερού Λόχου» του Α. Υψηλάντη. Εξέδιδε την εφημερίδα «Ελπίς», η οποία υπήρξε πολέμια της Βαβαροκρατίας και «των κατασταλτικών της ελευθεροτυπίας μέτρων». Ο Κ. Λεβίδης, πρωτοστάτης στον αγώνα για την συνταγματική καταχύρωση της ελευθερίας του τύπου, δικαίως αποκαλείται ο Πατριάρχης της Ελληνικής δημοσιογραφίας.

Ο Γ. Ψύλλας, λόγιος και πολιτικός, υπήρξε υπότροφος της «Φιλόμουσου Εταιρείας» της Αθήνας. Σπούδασε στο πανεπιστήμιο του Γκέτινγκεν. Ο Κ. Κούμας, αναφερόμενος στην Ελληνική νεολαία, που σπούδασε στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, έτσι περιγράφει στο άρθρο του στο «Λόγιο Ερμή» τον φοιτητή Ψύλλα: *«Ψύλλας Αθηναίος, νέος στολισμένος με αγχίνοιαν και επιμέλεια εις την φιλοσοφίαν, ος τις θέλει κοσμήσει εντός ολίγου την των Αθηνών διδασκαλικήν καθέδραν, και θέλει υπομνήσει τους συμπατριώτας του την Ακαδημίαν, και την Στοάν και το Λύκειον, τα αξιοσέβαστα πράγματα (όχι διάκενα ονόματα), δια τα οποία εμπορεί να κωχθεί όλο το ανθρώπινο γένος»*. Με την έναρξη της Επανάστασης παρετηθείς των σπουδών φτάνει στην Ελλάδα, όπου το 1824 εκδίδει την «Εφημερίδα των Αθηνών», με σκοπό την ενημέρωση των πολιτών, αλλά και στιγματισμό των αρνητικών πράξεων και αυθαιρεσιών της εξουσίας. Τιουτοτρόπως θέτει τον εαυτό του προς υπεράσπιση της Ελευθεροτυπίας. Όλοι αυτοί οι αξιόλογοι συντάκτες και δημοσιογράφοι υποστήριζαν με κάθε τρόπο την ρήση: *«Η δημοσίευση είναι η ψυχή της Δικαιοσύνης»* του φιλέλληνα Ιάκωβου Μάγερ.

Στους Έλληνες εμπόρους ανήκει σημαντικός ρόλος και στο έργο της διάδοσης του ελληνικού βιβλίου. Αν εξετάσουμε προσεκτικά την γεωγραφία της εξάπλωσης των ελληνικών εντύπων καθώς και των συνδρομητών, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα μεγάλα ευρωπαϊκά εμπορικά κέντρα, με έντονη ελληνική παρουσία, όπως Βιέννη, Βουκουρέστι, Ιάσιο, Οδησός και Μόσχα, κατέχουν σταθερά τις πρώτες θέσεις. Εξάλλου, τα περισσότερα βιβλία εκδίδονται με προεγγραφή συνδρομητών, αξιόλογος αριθμός των οποίων αποτελούν οι Έλληνες αστοί της διασποράς. Επίσης, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το μεγαλύτερο μέρος των πατριωτικών, ιστορικών, εκπαιδευτικών βιβλίων εκδίδονται με την χρηματοδότηση των Ελλήνων εμπόρων.

Το 1818 εκδόθηκε στη Βιέννη το βιβλίο του Φαρμακίδη «Οι βάσεις της ελληνικής γλώσσας προς χρήσιν των σχολείων της Ελλάδος». Οι έμποροι της Οδησού εφοδίασαν με αυτό τα ελληνικά σχολεία της Ρωσίας,

αλλά και έστειλαν σαν δωρεά 243 αντίτυπα και στα σχολεία του Ελλαδικού χώρου και του εξωτερικού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η οικογένεια εμπόρων και εθνικών ευεργετών Ζωσιμάδων, οι οποίοι διέθεσαν αστρονομικά ποσά όχι μόνο για την ίδρυση και λειτουργία ελληνικών σχολείων, αλλά και για την σύσταση και λειτουργία δημοσίων βιβλιοθηκών, και την έκδοση ελληνικών βιβλίων. Με την οικονομική τους υποστήριξη ο Αδ. Κοραΐς ολοκληρώνει την έκδοση της «Ελληνικής Βιβλιοθήκης». Με δικά τους έξοδα εκδόθηκε στην Πετρούπολη το εγχειρίδιο «Η σωστή προφορά της ελληνικής γλώσσας» του Κ. Οικονόμου.

Για να αντιληφθούμε το μέγεθος της προσφοράς ιδού ένα παράδειγμα. Μοναχός του ο Ζώης Ζωσιμάς χρηματοδότησε την έκδοση τριών χιλιάδων πρωτοτύπων ή μεταφρασμένων βιβλίων. Συν τοις άλλοις, κατά τη διάρκεια της Επανάστασης μούνται στην Φιλική Εταιρεία και στηρίζουν οικονομικά τον αγώνα, τόσο στην Μολδοβλαχία όσο και στον ελληνικό χώρο.

Αξιοσημείωτη είναι η δράση της πολυπληθούς και πλέον δραστήριας ελληνικής παροικίας της Οδησού. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής αποτελούσαν οι Έλληνες έμποροι, που είχαν διαμορφώσει ξεχωριστή αστική τάξη, στην οποία στηριζόταν η οικονομική ανάπτυξη της συγκεκριμένης πόλης και όλης της νότιας Ρωσίας. Ο εμπορικός κόσμος της Οδησού, καθώς και μικρότερων ελληνικών παροικιών της Ρωσίας, όπως της Νίζνας, της Αγίας Πετρούπολης, της Μόσχας, του Ταϊγανίου, δεν έμεινε απαθής θεατής μπροστά στα μαρτύρια του σκλαβωμένου γένους του. Οι Έλληνες των παροικιών άπλωσαν χέρι βοήθειας για να ελευθερώσουν από την τουρκική αιχμαλωσία πολλούς αδελφούς Έλληνες. Ιδίως, μετά την καταστροφή της Χίου, και ανταποκρινόμενοι στο κάλεσμα του Αδ. Κοραΐ οι Έλληνες αστοί της Οδησού προσέφεραν χρήματα για την εξαγορά αιχμαλώτων ή μεσολάβησαν, ώστε να συγκεντρωθούν αυτά. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τα ονόματα των Ελλήνων της Οδησού, που πρωτοστάτησαν στο κίνημα αυτό: Δ. Ιγγλέσης, Β. Σχινάς, Α. Μαύρος, Θ. Σεραφείμ, Αλ. Κούμπαρος, Β. Γιαννόπολος κ.α.

Η ανάπτυξη του εμπορίου και η συσσώρευση κεφαλαίων στα χέρια Ελλήνων εμπόρων τους έδωσε δυνατότητα να διαθέτουν αξιόλογα χρηματικά ποσά για την ίδρυση και συντήρηση ελληνικών εκπαιδευτικών και πολιτιστικών ιδρυμάτων τόσο σε όλες τις περιοχές της ελληνικής διασποράς, όσο και στον ελλαδικό χώρο. Οι ελληνικές επιχειρήσεις, όπως η «Γραικορωσική Συντροφία των Ασφαλειών», ιδρυτές και διευθυντές της οποίας ήταν οι Έλληνες έμποροι Ιωάννης Δεστούνης, Θεόδωρος Σεραφινός και Ιωάννης Πεταλάς, η «Συντροφία των Γραικών Ασφαλιστών», με ιδρυτές τους εμπόρους της Οδησού Ιωάννη Αμβρόσιο, Ηλία Μανέση και Στέργιο Ξυδά, και για την αξιόλογη δράση της οποίας πληροφορούμεθα από τις σελίδες του «Λόγιου Ερμή» της Βιέννης, διάθεταν ένα μέρος των κερδών ως χορηγία της Ελληνικής σχολής και των νοσοκομείων της Οδησού. Αξιόλογες επίσης είναι και οι προσπάθειες των Ελλήνων εμπόρων της Οδησού, στο θέμα της διαπαιδαγώγησης των Ελληνοπαίδων, στην πατριωτική αγωγή, στη διαφύλαξη, ανάπτυξη και αφομοίωση του εθνικού πολιτισμού, στην καλλιέργεια της μητρικής γλώσσας.

Το πατριωτικό έργο των Ελλήνων εμπόρων αναγνωρίζουν και δημοσιεύματα του ξένου τύπου. Έτσι, για παράδειγμα, από το περιοδικό «Λόγιος Ερμής» πληροφορούμεθα για το δημοσίευμα του γαλλικού περιοδικού «Quinzaine Litteraire» № 1 Janvier 1818 για «αξιοθαύμαστα και τω όντι Ελληνικά έργα των φιλογενών εμπόρων της Ελλάδος». Στην επιστολή του, απευθυνόμενη στους «φιλογενείς και φιλόπονους εκδότες του «Λογίου Ερμού» ο Γεώργιος Μεϊτάνης παραθέτει ένα απόσπασμα από το γαλλικό δημοσίευμα. «Αναφέραμεν δε μετ' επαίνων τας γενναίας και ενδόξους δαπάνας, τας οποίας κάμνουσιν οι επισημότεροι έμποροι της σημερινής Ελλάδος δια την πρόοδον των φώτων, και δια την ευδαιμονίαν της δυστυχούς αυτών πατρίδος· μεταξύ δε των εξιοθαύμαστων τούτων εμπόρων επαινείται κατ' εξοχήν ο εξ Αδριανουπόλεως κύριος Γεώργιος Σακελλαρίου». Το δημοσίευμα κλείνει με την ευχή να «μιμηθώσι και άλλοι πολλοί τούτο το παράδειγμα, και τα γενναία και όντως Ελληνικά φρονήματα».

Οι δράσεις των Ελλήνων αστών, ωστόσο, δεν ήταν μόνο προσανατολισμένες στην υποστήριξη της ανάπτυξης της Ελληνικής Παιδείας και των Γραμμάτων. Όταν έφθασε η ώρα της προετοιμασίας για τον ένοπλο αγώνα και το ξέσπασμά του, οι Έλληνες έμποροι ήταν έτοιμοι και πρόθυμοι να τον υποστηρίξουν ενεργά.

Η ιδέα της εθνικής απελευθέρωσης γίνεται οικεία σε κοινωνικά στρώματα μεσαίας οικονομικής εμβελείας και κοινωνικού κύρους, τα οποία «αποδείχθηκε ότι ήταν τα καταλληλότερα να ξεκινήσουν και να οργανώσουν μια εθνική επανάσταση». Οι ιδρυτές και τα μέλη της «Φιλικής Εταιρείας», ήταν στην πλειοψηφία τους οι Έλληνες αστοί, ο βασικός στόχος των οποίων ήταν να συνδράμουν με κάθε μέσο και τρόπο στο έργο της ανεξαρτησίας της πατρίδας. Ο Σκουφάς, ο Ξάνθος, ο Τσακάλωφ, ο Σέκερης, ο Κομιζόπουλος, ο Αναγνωστόπουλος είναι οι πρώτοι εκπρόσωποι της αστικής τάξης, που κίνησαν τα γρανάζια της «Φιλικής Εταιρείας». Εξάλλου, όπως γράφει και ο Ι. Φιλήμων, «η γενναία σύλληψις και η γενναιοτέρα έναρξις της εφαρμογής της ελληνικής ενότητος απέκειτο τη μέση τάξει, την εμπορική ιδίως». Οι πρωτεργάτες της «Φιλικής Εταιρείας» «ήσαν έμποροι και γραμματείς εμπόρων». «Έμποροι εν Μόσχα εκυοφόρησαν την προς επανάστασιν εθνικήν ενότητα· έμποροι εν Οδησσώ εμαιούσαντο και έμποροι εν Κωνσταντινουπόλει εθήλασαν ταύτην».

Όπως βλέπουμε, η ελληνική αστική τάξη, και ιδίως οι Έλληνες έμποροι, διεδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στον αγώνα για την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού, συμμετέχοντας ενεργά τόσο στην προετοιμασία και την διεξαγωγή του ένοπλου αγώνα, όσο και στην πνευματική αναγέννηση του ελληνικού λαού.

Βιβλιογραφία

Αγγέλου Α., Οι λόγιοι και ο αγώνας, Αθήνα, 1973.

Αυγητίδης Κ.Γ., Ο Ελληνικός εμπορικός κόσμος της Οδησσού και η Ελλάδα (1794-1900), Αθήνα – Γιάννενα, Εκδόσεις «Δωδώνη», 1998.

Βλάχος Γ., Η ελληνική ιδέα στον πολιτικό σχεδιασμό του Αδαμαντίου Κοραή και του Ρήγα Φεραίου, τ. Β', Αθήνα, 1994.

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΡΑΙΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, ΦΡΑΝΣΙΣΚΟ ΝΤΕ ΜΙΡΑΝΤΑ

- η Ελληνική Σκέψη στην Αυτοθέσμιση των Κοινωνιών, τον Διαφωτισμό και την Γνώση

ΑΞΙΟΝΑΣ ΙΙ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΣΤΟΝ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟ, ΤΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ, ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΝΩΣΗ

www.academy.edu.gr

Κιτρομηλίδης Π., *Ιδεολογικά ρεύματα και πολιτικά αιτήματα: προοπτικές από τον ελληνικό 19ο αιώνα, Όψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19ου αιώνα*, επιμ. Δ.Γ.Τσαούση, Αθήνα, 1984.

Κοραΐς Α., *Άπαντα*, τ. Α', Έκδοση «Μπίρης», 1969.

Κουμαριανού Αι., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους 18ος – 19ος αι.*, Αθήνα, «Ερμής».

Woodhouse C.M., *Ο πόλεμος της Ελληνικής Ανεξαρτησίας*, Αθήνα, «Εστία», 1978.